

ÚJ ÁLLAMI SZEREPEK A MAGYAR INNOVÁCIÓPOLITIKÁBAN

VÉLEMÉNYEK A KUTATÁSVEZETŐI ELITBEN AZ INNOVÁCIÓS TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL ÉS CSOMÓPONTJAIRÓL

Tamás Pál

igazgató, MTA Szociológiai Kutatóintézet – h8756tam@ella.hu

Az Innovációs Törvény előkészítéséhez, egy átfogóbb kutatáspolitikai vizsgálatsorozat részeként az OM K+F Helyettes Államtitkárság megbízásából az MTA Szociológiai Kutatóintézet beszélgetéssorozatát szervezett a hazai kutatási menedzsment elitjéből választott mintával. 2003 márciusában ötvenhárom előzetesen felkért vezető kutatóval, vállalatirányítóval készült hangszalagra rögzített beszélgetés. Az általában egy-másfél órás beszélgetésekhez a kérdéssorokat a felkeresett szakértők előre megkapták. Az alábbiakban elsősorban e találkozás anyagából a törvényelőkészítéshez felhasználható tanulságokat foglaltunk össze.

*Az állam és az állami beavatkozás-
támogatás káépéról
a kutatásvezetói elitben*

Az interjúk tartalmi elemeinek megjelenítése, illetve az azokra építő törvénytervezet gazdagító megjegyzéseink előtt egy általánosabb megfigyelésünkre szeretnénk felhívni a figyelmet. Szinte valamennyi megkérdezett készséggel vett részt a beszélgetéseken, fontosnak tartja a törvény kidolgozását, örült, hogy ezzel kapcsolatban őt is megkérdezik, és részletesen felmondta, mi mindent tehetne az általa belátható területen az

állam. Az idősebbek között, akiknek még a 80-as évekből vagy közvetlenül a rendszerváltás idejéről is voltak kutatáspolitikai emlékeik, még él az erős, befolyásos, komoly összeg felett rendelkező OMFB emléke, és ha rákérdezzünk, szívesen reflektáltak erről. Szükségesnek látják a kutatási szektor jobb politikai képviseletét, miniszteriális érdekérvényesítő lehetőségeinek növelését. Ebben az értelemben jó hírnek tartják a hivatal induló helyreállítását. Mindezzel együtt azonban az interjúkból kirajzolódó hangulati, saját helyzetüket jellemző általános tendenciákat kellene bevezetésképpen jelezni:

a.) Szinte valamennyien végigélték a 90-es évek első felének kutatás-fejlesztési „összeomlását”, s megfigyelhették, hogy azt a hazai miniszteriális kutatási bürokráciának (valamennyi szereplőt ideértve) látható erőfeszítései ellenére sem sikerült leállítania. Sok helyütt ez a leépülés-bomlás az ipari kapacitások feloldódásával is párhuzamos volt. Tulajdonképpen a megkérdezettek igen nagy csoportja az ezután is megmaradt K+F szigeteken működik. Az új piac – hazai vállalati megrendelések, tanácsadás és EU-projektek – egységét, laboratóriumát életben tartja, de a kutatásvezető maga a jelenlegihez képest már drámaian mást nem akar

(esetleg nem igen tudna elképzelni), vagy radikálisan új életben már nem reménykedik. S persze elmondja, elvben mi mindent tehetne az állam, hogy a korábbi helyzetet helyreállítsa, vagy a meglévő maradékkapacitásokat még használni lehessen, és képes – megragadhatóan inkább általános igazságok és jelszavak szintjén – nemzeti kutatáspolitikáról is beszélni, van véleménye, de igazán, a maga számára komolyan, ha szívére teszi a kezét, az államtól már szinte semmit sem vár. Az nem volt képes megvédeni a 90-es években a K+F rendszert, és többnyire nem volt képes igazán hathatós segítséget nyújtani az életben maradáshoz az új világban, akkor most mi várható tőle? Az ügyesek, erősek, kapcsolati tőkével rendelkezők számára az állam mellékszereplő – fontos rész kérdésekben, elvben persze kiegészíthet, de hát igazán számítani nem lehet rá, s így nem is nagyon érdemes. Nélküle kell boldogulni, sikeresnek lenni. Áttörésekre már tizenöt éve nem képes, hát akkor miért lenne éppen most másként? Ráadásul – részterületeket, mint a mezőgazdaságot vagy a környezetvédelmet leszámítva – vezető politikusok, kormánytisztviselők szájából egészében és általában nem is hallja, hogy az állam a műszaki politikában végre valamilyen nagyot és szépet akarna. Ellenkezőleg, inkább arról van szó, hogy megint nincs pénz, hogy az egyébként tervezett átfogó reformok egy részét időben el kell tolni. Hát akkor miért higgye, hogy a megszülető törvény vagy a hivatali fordulatot jelentene? Mindez, persze, inkább valamilyen jóindulatú, rokonszenvező közömbösségként, s nem ellenségességként vagy idegenkedésként érzékelhető.

b.) Ha fordulatot nem is várnak, létező parciális szabályzások, a kutatás logikájától idegen pénzhozzáférsi formák „domesztikálását”, „humanizálását” azonban feltétlenül igen. Ebből következően – s ez az új hivatal számára tulajdonképpen könnyebbség –, ha ezt teljesíteni tudja, már ezzel a minimum-

programmal is sikeresnek minősülhet. S tulajdonképpen ez vonatkozik a törvényre is. Az ezen felüli teljesítmény, a kutatóközösség ezt meghaladó szolgálata már pluszajándéknak fog minősülni.

c.) A megkérdezettek a hazai innovációs szektor sikeresebb szektoraiból, intézményeiből kerülnek ki. A részletesebb beszélgetésekből is majdnem mindenütt előbukkannak konkrét közös projektek, jól kiépített, szolid kapcsolódás európai hálózatokhoz, egy, a hazai viszonyok között egyáltalán nem provinciális stabilitás. Érezhető egyfajta magabiztosság is. Olyan, amelynek nincs szüksége a hazai kutatáspolitikai elmúlt évtizedének két retorikai alapfogására. A beszélgetőpartnerek nem ismételték a 90-es évek két alapszlogenjét. Nem volt szó arról, hogy a „kis támogatás ellenére is nemzetközi csillagok vagyunk”, és majdnem senki sem emlegette a „régiből mi érünk a nyugatiak szerint a legtöbbet” harci jelszót sem. Reális képük van az EU-programoktól, de itt sem várnak fordulatot. Egyáltalán, leginkább úgy érzik, a hazai kutatás és az ő intézményük is ezen belül a helyén van. Ettől az innovációs rendszertől a jelenlegi ipar tulajdonképpen – a 80-as évekhez képest – keveset vár, de ezeknek a várakozásoknak a kutatás jelenlegi rendje már meg tud felelni. S aligha várható valamilyen radikális ipari szerkezetváltás, amely hirtelen másmilyen teret tudna teremteni a K+F rendszer körül. A helyzet legfeljebb lassan javulhat. Egyes személyek, kutatócsoportok helye ezen belül, persze, akár gyorsan és pozitívan változhat a nemzetközi kutatási rendszer forrásait használva, az ország egészének K+F potenciáját illetően drámai helyzeti elmozdulás a jelenlegi vonalról azonban valahogy nem is jön a beszélgetésekben szóba (bár igyekeztünk rákérdezni).

d.) Ez a kétségtelen defetizmus, amely nem a kiütöttek, hanem a szorgos aprómmunkával életben maradtak (de közben azért

halálosan elfáradtak) vilásképe, talán a beszélgetéssorozat legfontosabb szociológiai tanulsága. Ezek az emberek tudják, mi az ő helyük ebben az új világban. S mert az viszonylag nem is olyan rossz, s mert a pozíciók megtartásához is nagyon sok napi munka, erőfeszítés kell, úgy érzik, tulajdonképpen a helyükön vannak. Itt a szűk mintába nem kerültek be a pillanatnyilag is külföldön dolgozó, a rendszerbe így vagy úgy ott beépülő hazai kutatók, és nem jelentek meg az ifjú titánok sem (ők most egyébként is magukat építik, s a magyar K+F egészével mint rendszerrel – érthetően – mintha egyébként is keveset törődnének). A K+F intézményvezetői elitben a csoportok egyébként is igen alacsony számban vannak jelen. A kutatás további fázisaiban – majd nagyobb felvételeket (készül egy ezerfős aktív vezető kutató felvétel és egy doktorandusz-kérdőív is) követően számok is megjelennek. De ebben az elit csoportban a jelzett hangulat most így is meghatározónak tűnik. Azoknak, akik szervezeti változásokat terveznek, ezzel az új realizmussal feltétlenül számolniuk kell.

Az állami beavatkozás célja és színterei

Az újabb megközelítések el- és felismerték, hogy a K+F egy olyan profitmotivált beruházási tevékenység, amely feltételezi, hogy az innováció üteme és iránya relatív árváltozásokra reagál. Miután számos esetben a társadalompolitika célja a különböző káros hatások közömbösítésében, vagyis megnehezítésében, tehát esetenkénti viszonylagos megdrágításában ragadható meg, technológiai szempontból érdemes itt „indukált innovációról” beszélni. A kifejezést először John Hicks (1932) használja. Hipotézise szerint valamilyen egyre drágábbá váló termelési tényező kiváltásának programja szüli magát az innovációt. A kutatási folyamatot a gazdasági programhoz csak a későbbi irodalom kapcsolja (összefoglalását lásd Binswanger – Ruttan, 1978-nál). Jelen összefoglalónk

szempontjából szinte mindegy, ahogy az indukált innovációt vállalati, mikrogazdasági környezetben új beruházásokkal modellezzük. Ami lényegesebb, hogy a vállalati innovációnak itt jellemzett típusai társadalmilag is közvetlenül hasznosulnak (környezetminőséget javítanak, élelmezési gondokat oldanak meg, tájakat tartanak fenn, közegészségi anomáliákat oldanak fel, periferikus csoportok tanulási problémáit segítik megoldani, stb.). Egyre több területen erősödik a kapcsolat a célok megvalósításához rendelhető költségek és a kapcsolódó technológiai területek szabadalmi tevékenységének növekedése között. Egyes területeken (pl. a környezetvédelemben) a kapcsolat erősebb, másokon, mint az oktatási technológiákban a kapcsolat egyelőre gyengébb. A gazdaságban az ilyen analógiák elsősorban a hatékonyság növekedésében jelentkeznek, de itt is világos, hogy a hosszabb távú hatások jelentősebbek, mint ahogyan arról a napi innovációs irányítás kapcsán beszélni szoktunk. Következésképpen a szűkebb gazdasági haszontermeléstől független, a szélesebb társadalmi hatások és a hosszabb távú, az egész gazdaság szerkezetét érintő technológiai újdonságok támogatása leginkább az államra marad.

Másik oldalról – az innováció újabb evolúciós elméleteiből azt is tudjuk, hogy az általunk megfigyelt területeken meglehetősen gyakoriak a piaci hibák, és hogy ezek esetleges csekélyebb száma növeli a társadalmilag hatékonyabb megoldások jelenlétének valószínűségét. A K+F profitközpontú felfogásából itt a bizonytalansági probléma kerül a középpontba. Richard Nelson és Sidney Winter (1982) klasszikus munkájában a K+F folyamat alternatív modelljének felépítéséhez használta Herbert Simon gondolatát arról, hogy a „kötötten racionálisan” gondolkodó vállalat inkább „kielégítően”, mintsem optimálisan viselkedik. Ebben az „evolúciós” modellben a vállalatok külön-

böző rutinokat és tapasztalati szabályokat használnak K+F vagy új technológiákkal összefüggő döntéseiknél. Mert a vállalatok itt nem optimalizálnak, az evolúciós modell logikai következményeként nem feltételezhető, hogy egy új külső körülmény – mondjuk egy új környezeti szabályzás – a hasznot kikerülhetetlenül csökkentse. Elvben legalábbis lehetséges, hogy a vállalat képes arra, hogy stratégiáját módosítva hatékonyságát növelje. Így előállhatnak azok a „nyerő-nyerő” helyzetek, amelyekben a társadalom és a vállalat is jól jár. Ezek előállításához azonban a mi szervezeti és műszaki kultúránkban általában állami beavatkozás is kell – természetesen a szabályozás alakításánál, de a vállalati tanulás befolyásolásánál is. Az optimáló vállalat helyett a „kielégítő” megoldásokat kereső vállalat fogalmának előtérbe állításával megnő mind a vállalat, mind a szabályozás elvi mozgásteré. Egyes helyzetekben külső sokkhatások generálásával, más-kor más sokkok lefojtásával (ráadásul egyre nagyobb mértékben az előbbiek és utóbbiak egyaránt követik, integrációs szervezeti tag-ságokból következnek), és az állami akarattól függetlenül) a technológiapolitika fontos újabb terei nyílnak meg. Mind az indukált innovációs hipotézisből, mind a „nyerő-nyerő” helyzetek kezelésével kapcsolatban az állami feladatok adottak és normatívan is jól megfogalmazhatóak. A kínálkozó eszközök, például az adók, támogatások, engedélyek, puha normák és szabályok hatásai, sőt feltételezett határfoka egyes típushelyzetekre az irodalomból jól azonosítható.

Kiemelt állami felelősségvállalási területek

A prioritásokról ebben az értelemben kétféleképpen is lehet beszélni. Hagyományos értelemben ez témalistákat jelentene, amelyekre az állami akarat a figyelmet összpontosítja és a kutatóközösség figyelmét kedvezményezettként ráirányítja. Tudjuk, hogy az állami igazgatásnak hagyományosan a hoz-

zánk hasonló gazdaságokban és politikai rendszerekben a legritkább esetekben vannak saját, az egyes társadalmi szférákból érkező nagy kutatási megrendeléseik. Prioritásokat, tematikai súlypontokat persze az ilyen rendszerek is megfogalmaznak. Ezek forrásai vagy a nemzetközi minták (például most „mindenkinek” élettudományi prioritásai vannak a mintaadó külföldön, ezért nekünk is azok lesznek), vagy a kutatópolitikához közeli tanácsadói csoportok természetes lobbyérdekeit tükrözik. A megkérdezettek egyrészt meglehetősen idegenkednének olyan új állami alapoktól, amelyek elosztásánál nem léteznek már előre kijelölt nagy felhasználási célok (itt nem tematikus listákra, hanem nagy felhasználási csomópontokra gondolnak). Végül is ezeket az alapokat nagyjából vállalat befizetések töltenék fel. Így érthető, hogy a versenyszféra valamilyen képpel mégiscsak rendelkezni szeretne arról, milyen célokra gyűjti be és osztja el majd az állam az ő pénzét. Ugyanakkor a megkérdezettek nagy többsége láthatóan mégiscsak idegenkedne attól, hogy a prioritások meghatározásánál a fent jelzett hagyományos megközelítéseket alkalmazzzák. Elképzeléseik a lehetséges prioritáskijelölési módokról meglehetősen pragmatikusak és két nagy csoportba oszthatók:

a.) Az EU kutatópolitikai és más programjai mégiscsak kijelölnek valamilyen irányokat. Ezeket nekünk is el lehetne fogadnunk kiindulópontként. Persze, ezen túl, vagy inkább ezek elérésénél a magyar vállalatoknak vannak különleges nehézségei vagy megoldandó feladatai. Ezek megoldását képezhetnék a „nemzeti prioritások”. Végül is az EU-belépéssel a magyar vállalatok felzárkóztatási programja nem fejeződött be, és ennek specifikus súlypontjai automatikusan nem vezethetők le a nagy EU programokból.

b.) Az átmenet befejeződésével egy újabb időszakra kialakult a hazai K+F szerkezete. Egyes kapacitások megmaradtak és

továbbfejlődtek, mások eltűntek. A lábön maradásban bizonyára minőségi kritériumok is szerepet játszottak, de szinte mindenki elismeri, hogy ezek mellett privatizációs stratégiák, kommunikációs készségek, meglévő vagy kiépített nemzetközi kapcsolatok, politikai döntések és nem kevészer egyszerűen a szerencse is szerepet játszott. Senki sem hisz – visszamenőleg sem – az egyszerű tudománypolitikai darwinizmusban, mely szerint egyszerűen elpusztultak a rosszak és életben maradtak a jók. De szinte mindenki egyetért abban, hogy a szelektív szakasz lezárult. Nem gondolja, hogy – néhány kivételtől eltekintve – valamilyen nagy intézményépítési vagy rekonstrukciós szakasz kezdődne. Következésképpen, bármennyire is töredékes (és talán esetleges is) tematikailag vagy akár részdíszciplínáit is tekintve a megmaradt életképes kapacitás, egyszerűen most már ezt kell támogatni vagy helyzetbe hozni. Elég világosan lehet látni, hol vannak ennek (mégis, mindennek ellenére?) legéletképesebb, leginkább produktív részei. Tudjuk, hogy ezek szerkezetében sok az esetlegesség, hiszen a nagy hagyományú, több nemzedéken átívelő kutatási iskolák mellett sokszor a teljesítmények mögött csak egy-egy jeles kutatót találunk. De mégis ők jelentik a realitást. A nemzeti prioritásoknak egyszerűen rájuk szabva kellene működniük, őket kellene támogatniuk.

E két megoldás életszerűségét elismerve azonban az innovációs törvény valószínűleg nem kerülhet ki egy harmadik prioritáskijelölő gondolati sémát sem.

A gazdaság szerkezetben vagy a társadalom működésében vannak olyan helyzetek, amelyekben fontos játékosok cselekedetei kényszerűen költségeket generálnak más aktorok számára (egyszerűbben olyan károkat okoznak, amelyek felszámolása jelentős költségekkel jár). Hagyományosan ilyenek a környezeti szennyezések kezelésének költségei, de számos más hasonló lo-

gika szerint működő példát is találunk. Ezek egy része új technológia fejlesztésével, adaptációjával kezelhető, talán meg is oldható. A cél mások (az állam és az egyes társadalmi aktorok) szociális kárkezelő költségeinek csökkentése új technológia beállításával. Tehát a negatív externalitások kezelésével kapcsolatos technológiai feladatok kezelése minden bizonnyal állami prioritás marad. Az új technológia fejlesztése önmagában mások számára előnyöket jelent, pozitív externalitásokat generál. Az ilyen tiszta esetekben, az innovációs haszon egyértelmű jelentkezésénél – az előző esettől eltérően – az állami szerepvállalásra vonatkozó semmiféle automatizmus sem létezik. Az itt támogatandó tanulási folyamatok egy része mások ilyen adaptációs folyamatokkal kapcsolatos tapasztalatainak terjesztéséből áll majd (itt olyan pozitív externalitásokról van szó, amelyeket az állami politika kezelni tud). Egyáltalán, a törvényben külön rész foglalkozhatna a tanulás (vállalati és más szervezeti tanulás) problémáival. A jelenlegi K+F aktorok zöme láthatóan nem igazán érdekelt – saját egofejlesztési ambícióin túl – eredményeinek terjesztésében. Az elnyert grantoknak, persze, legtöbbször – az EU-ban mindig – van „tudás-terjesztési kötelezettségük”. A témázáshoz szükséges teljesítést azonban nem túl bonyolult produkálni. Ez fél szemmel is megy, s különben is a kutató már a következő projekten, illetőleg témabeadáson dolgozik. A témák az igazán sikeres teamekben torlódhatnak, publikálni is csak annak egy kis, a további grantokhoz elengedhetetlen részét publikálják (és mintha már az akadémiai intézetekben sem telne többre), és rohannak tovább. Az állami innovációs politikának itt szükségszerűen magára kell vállalnia a disztribúciót (vagyis inkább annak tudományon kívüli, gyakorlatra orientált részét). Persze, a kutató nélkül nem megy. De ha ráhagynák a projektekre, az ott termelt tudás legtöbbször egyszerűen nem jutna el a gazdasági akto-

rokhoz. Ez gyakran még olyan esetekre is érvényes, ahol egyébként szabadalmi mechanizmusok komoly jövedelemhez juttathatnák a kutatókat.

Alapok, formák, ellenőrzés

A törvénytervezet egyik alapötletét – az új központi alapok létrehozását – a beszélgetések több oldalról is érintették. Egyértelmű, kemény elutasítással nem találkoztunk, különböző részproblémákat aláhúzó kitételekkel, székszissel azonban igen sokféle formában. Néhányat, amelyek mögötti racionalitás könnyen belátható vagy védhető, külön is felsorolunk:

a.) Mindenekelőtt a versenyszféra meg lehetőségen szkeptikus olyan állami programokkal szemben, amelyek alapjait meghatározó módon az ő forrásaiból szeretnének feltölteni, de amelynek elosztásában a forrásnak az állami akarattal vagy az általa gerjesztett intézményesített bölcsességgel szemben már feltehetően kevés szava lesz. Ha a befizetések mellé a Kincstár is letesz egy komolyabb összeget, akkor az alap is másmilyen fényben jelenik meg az ipari közvélemény előtt. Hiszen akkor látható (lenne) egy olyan valóban közös felelősségvállalás szándéka, amely talán a versenyszféra hangulatára is komolyabban kihatna.

b.) Azok – elsősorban a kutatási szférából –, akik az alapot határozottabban támogatnák, ahhoz már az első pillanattól átlátható prioritásokat, esetleg nagy fejlesztési programokat rendelnének. Így egyrészt az alap eladhatósága is javulna, és megnyugtatóbban megfogalmazható lenne annak programszerű tartalma. Néhányan itt pozitívan említik az értelmezésük szerint megszakadt vagy félbemaradt NKFP-t, és elsősorban annak folytatását tartanák kívánatosnak (nem ismerjük az ezt említők szakmai vagy pártpolitikai megfontolásait, illetve közvetlen érintettségét).

c.) A részletek iránt is érzékeny beszélgetőpartnerek elsősorban az alaptól, de egyál-

talán az állami támogatásoktól az éves ciklust meghaladó kiszámíthatóságot, az ideiglenes likviditási gondok megoldását és különböző kisegítő funkciókat várnának.

d.) A hazai, nagy volumenű finanszírozás nem állítódik szembe az EU-pályázatokkal, de kitapintható, hogy annak hiányát azért az elérhető EU-források mérsékelik. Azonban mégis, mintha úgy tünne, hogy a nagy volumenű – s nem egyszerűen kisegítő vagy infrastruktúra-fejlesztő – programok, ha a játékszabályokban az ilyesmi nincs külön kikötve – szinte kikerülhetetlenül egyszerűen, „családon belül megszerezhető” alternatívájává válnak a bürokratikusabb s nehezebben elérhető EU-forrásoknak. Mindenképpen elkerülendő lenne egy olyan helyzet, amelyben a hazai kutatópolitikával szívélyes kapcsolatban levők vagy a diszciplináris elit kényelmesen lekötne e források nagy részét (s közben kvalifikációja is romlana), miközben mások innen kizárva lényegében kizárólag nemzetközi források használatára kényszerülnének.

Kutatási költségek, érdekérvényesítés

A 90-es évek egyetemi reformjai újrafogalmazták az oktatási filozófiákat és a szűkebben az oktatásra vonatkozó *policyket*, de lényegében érintetlenül hagyták a kutatásra vonatkozó szabályozást és intézményrendszert. Ebből következően az évtizedben folyamatosan jelen vannak, sőt az évtized végére növekednek a feszültségek az egyre inkább tömegoktató reformegyetem és az egyetemi kutatás között. A kutatás feltételeit ráadásul általában külső források biztosítják, az egyetem ezekhez általában saját forrásaiból csak igen keveset képes hozzátenni. Az oktatási felelősségből és az erre a célra akkumulálódó forrásokból viszont az oktatási oldalon mégiscsak létrejönnek belső programok. Ezt a *polycyszerkezeti* aránytalanságot azután a programalkotási ambíciók leképezik. Míg az oktatási oldalon egyetemvezeté-

sek és miniszteriális bürokraták szinte folyamatos programformálással töltötték az évtizedet, a másik oldalon mindössze a saját oktató-kutató állomány pályázóképességének javítására lehetett ugyanezekben az években legfeljebb gondolni. Átfogó programokat, hatékony intézményépítést pedig ezen „aprómunka” mögé értelemszerűen nem lehetett rendelni. Az oktatás és a kutatás közötti kapcsolat pedig a mai irányítási gyakorlatban leképzettnél pedig bizonyítottan szorosabb.

A nemzetközi minták nyomán minden bizonnyal szükséges lenne az egyetemek tudományos teljesítményének valamilyen nyilvánvalóbb elismerése *output* indikátorként. Ez történhet egyetemeket összemérve és karonként, esetleg szakonként. Itt két alapindikátorra gondolhatunk – az egy kutatóra-oktatóra jutó elnyert kutatási támogatásra (hazai és nemzetközi), illetőleg a doktorandusz-kibocsátás volumenére. Különböző kombinációkban ezt használják külföldi rendszerekben is.

Tudjuk, hogy az egyetemi világban viharokat válthat ki, de mégis középtávon kikerülhetetlen az egyetemek tudományos teljesítményének valamilyen *cluster*ekbe sorolása – nyilvánosan. Talán meg lehetne próbálkozni az amerikai kutatóegyetemi besorolások átemelésével – természetesen a konkrét besorolásokat hozzánk igazítva. Ha ebben most érzékenységre hivatkozva nem is lépünk, az EU a következő években úgyis megteszi majd – anélkül, hogy bennünket erről különösebben kérdezne. Például, egy 1994-es osztályozási sémában a Carnegie Alapítvány a PhD odaítélésére jogosult intézményeket négy osztályba sorolta: *Research I*, *Research II*, *Doctoral I*, *Doctoral II*. Az egyes osztályba sorolás nagymértékben a „behozott” kutatási forrásokbéli különbségekből következik. Az osztályozás – ott végül is igen jól mozgósított. Azóta újabb mérés is volt, és az intézmények hatá-

rozottan megkíséreltek korábbi pozícióikhoz képest előrébb kerülni. Más, hasonlóképpen népszerű osztályozások – így a Carnegie egy másik 2000-es felvétele – az aktuálisan kibocsátott doktorátusok száma alapján osztályoznak. A doktoranduszok száma egyelőre egyetemekre és karokra lebontva nálunk még kevés a finom bontáshoz. De a létszámoknak itt amúgy is növekedniük kell, ha csak minimálisan is igyekszünk a nemzetközi trendekkel lépést tartani. S előbb vagy utóbb elérjük azt a küszöböt, amikor már a doktori programokon belüli finomstatisztikának is lesz értelme.

Tudjuk, hogy a doktori képzés más törvény „fennhatósága” alá esik, de az innovációs törvénynek is érintenie kellene azokat a kutatási körülményeket, amelyek a sikeres doktoranduszképzést összekapcsolják a kutatással. Itt csak néhány ilyen lehetőséget említünk: 1. A nagy tömegű doktorandusz jelenlétéhez – valamilyen küszöbérték felett – a kutatópolitika hozzárendelhet emelt szintű kutatási infrastruktúra-támogatást. Ily módon támogatja egyfelől a létszámok egyébként is szükségszerű emelését, másfelől jelzi, hasznosnak tartja a koncentrációt. 2. Külön doktorandusz utaztatási alapot hoz létre. Nemzetközi konferenciákra elfogadott előadásokkal csak doktoranduszok pályázhatnának ide (utaznak a projektpénzezből is, de az nem elég). 3. Doktoranduszok jövőbeli oktatási tevékenységének intellektuális megalapozására egy kis külön alaphoz vagy programhoz pályázhatnának, amely, csak számukra, tantervfeljesztéshez, tananyagíráshoz, olvasókönyvek szerkesztéséhez, fordításához biztosítana forrásokat.

Igen fontosnak tűnik, hogy a kutatási és oktatási paraméterek ismét integráltassanak. Egyébként a mintaadó amerikai egyetemen ott nő leggyorsabban a kutatási bevétel, ahol a hallgató/oktató arány is a leggyorsabban emelkedik – s ez különösen igaz a magánegyetemekre (Ehrenberg, 2003, 13).

A növekvő doktoranduszlétszámok jobban bevonhatóak az oktatásba, s végül is „normális oktatókat” váltanak ki a kutatás számára. Ott, tekintettel a tandíjakra, nemhogy a doktoranduszok, de a „klasszikus” *undergraduate* hallgatók is részt vesznek – indirekt módon – a kutatás finanszírozásában. Úgy látszik, a hazai oktatói-kutatói kör számára meghatározó „elitgyetem-tömegegyetem” szembenállás dinamikus helyzetekben feloldható vagy legalábbis együtt kezelhető. Egyébként amerikai adatokból tudjuk, hogy a kutatási siker oktatási elismertségben is lecsapódik (ott ezt könnyű mérni, mert piac-érzékeny tandíj is létezik). De azt hisszük, ezt azért nálunk is még lehet majd fogni.

Indirektköltség-elismerés

Az infrastruktúra építésének és fenntartásának költségeit mindenütt, s más források híján nálunk különösen az intézményi *overhead*-ek fedezték meghatározó módon. De látszik egy új mozgás: az intézményi részese-
dés elismerésének visszafogása a források elosztásánál. Ez is az USA-ban kezdődött, s féltő, hogy mint minden más – jó és kevésbé jó – kutatáspolitikai trend, ez is átvándorol majd Európába. A 90-es évek elején – egy széles körben publikált eset kapcsán – a Stanford Egyetemről visszavettek projekthez kapcsolódó intézményfenntartási állami forrásokat. Ebből trend generálódott, és az a 90-es években is folytatódott. 1997-ben 1983-hoz képest – a grantösszegek szinte folyamatos emelkedése mellett 8,3 %-kal kevesebb összeg folyt be az amerikai magán-egyetemekre adminisztratív költségekre és az infrastruktúrába.

Ha e modell megjelenik Európában, akkor egyre nagyobb mértékben a sikeres pályázat előfeltételévé válik, hogy jelen legyen egy jelentős mértékben hazai forrásokból kiépített infrastruktúra. Ebből következően e területen a 90-es évekhez képest mindenképpen jelentkeznie kellene valamilyen fordulatnak. A

„majd a pályázatból valahogy még marad infrastruktúrára” modell egyre kevésbé működik. Az innovációs törvénynek világos vízióval kellene itt rendelkeznie. Például, a kiépülő alapok egy részét az infrastruktúra fejlesztésére kellene fordítani (tulajdonképpen ez egy olyan „nemzeti prioritás” lehet, amely nem ágazat- vagy diszciplínaszpecifikus). S itt nem kis pályázatokon odaítélhető műszerekről (műszerecskékről), hanem műszerpark-hálózatokról lehetne szó. Ezek egyes helyszínei – megfelelő állami jelenlétet feltételezve – vonzó- vagy kikristályosodási helyeivé válhatnának magánszektorbeli beruházásoknak. Itt működhetnének strukturális üzletek is. Ha társberuházóvá válsz, te is használhatod az egész műszerparkot – tehát nem szponzor vagy, hanem szigorúan érdekeid mentén cselekszel.

A műszerproblémától függetlenül kellene az adminisztratív költségek kérdését kezelni. A K+F rendszer nem versenyágazati szegmenseiben szinte mindenütt gyorsan nőnek az adminisztratív költségek. Egyik ötletünk követi a másikat (az egyre komplexebb evaluációs rendszerekről az egész pályázati struktúra gyorsan bonyolultabbá válásáig és az EU hálózati költségekig, és tulajdonképpen nem tudjuk, mennyibe kerülnek ezek az újdonságok). Látjuk, hogy a jelenlegi – egyébként megnövelt bírálati díjak ellenére is – egyre nehezebb, egyes területeken szinte lehetetlen, hozzáértő bírálót találni. Az intézetek jelzik, hogy gazdasági osztályaikat növelni kell, hogy a pályázati rendszerek elszámolási igényeinek meg tudjanak felelni, de nincs a változások mértékéről világos képünk. Mindennek valahogy a hazai intézményfejlesztési programokban is meg kellene jelenniük.

Kölcsönalapok

Az interjúkban számtalan helyen megfogalmazódik a pályázati rendszeren belüli pénzügyi lyukak problémája. Ezekből, mint közis-

mert, kettő igazán fontos: a. az európai projektek nehézkes és hosszadalmas utólagos elszámolásaiból következő intézményi likviditási problémák támadnak (az egyetemeken kevésbé, inkább az intézetekben és a KKV-knál) és b. a valódi vagy virtuális – saját részesedések bemutatása egyre nehezekebb. Elképzelhető lenne, hogy az elnyert projektek jellegéből következően egy állami forrás ezekben az esetekben – az elnyert és teljesített projektek eredményeinek terhére – rövid távú áthidaló hitelt nyújtana, lényegében majdnem kamatmentesen. Elképzelhető lenne, hogy ezt a formát nem valamennyi projektre, hanem azok speciális, különösen segítségére szoruló csoportjainál (kis- és középvállalatokat, pályakezdő kutatókat, vagy nemzetközi hálózatokban friss csoportokat kiemelve, pozitívan diszkriminálva) lehetne csak alkalmazni.

Általános költségérzékenység, stratégiák és állami rásegítő programok

Tulajdonképpen igen keveset tudunk arról, milyen tipikus technikákat fejlesztenek ki a magyar kutatás legmeghatározottabb típusai ahhoz, hogy az elmúlt tizenöt év kutatási költségemelkedését (bizonyos területeken „robbanását”) valahog kezelni legyenek képesek. Hol vált uralkodóvá a kemény takarékoság az intézményi szolgáltatások visszafogásával vagy kemény materializálásával? Hol voltak még átcsoportosítható tartalékok a központi apparátusokban vagy az adminisztratív vezetők körül? Mekkora itt a rugalmasság? Milyen lesz az olyan adminisztratív, kutatásszervezési teljesítmény-visszafogás, amelyet a kutatóközösség még elfogad? Hol vannak azok a területek, ahol vissza lehet vonulni és hol nem? A Kincstár logikájából következő, egyre gyakoribb, s évről évre egyre több lobbizással és egyre részlegesebben kivédhető intézkedéseknek végül is milyen hatásai vannak vagy lehetnek? A válaszok szórtak, számszakilag bizony-

talannak, de alapjában egy irányba mutatnak: a helyzet romlását, a feltételek nehezedését várják.

A kutatási költségek növekedését egyébként az intézményi költségvetések a nemzetközi mintaadó szervezetekben sem képesek igazán követni. Például, feltételezhetnénk, hogy a kutatási költségek érintett növekedéséből következően az amerikai kutatóegyetemek (legalább azok!) más költségelemek, például az oktatói fizetések terhére, kénytelenek egyre többet átcsoportosítani kutatási programok felépítésére vagy legalább az azokat előkészítő infrastrukturális fejlesztésre. Az adatokból azonban ilyesmi nemigen látszik. Például egy ötszáz tanszék-re kiterjedő amerikai vizsgálatból húszéves intervallumra ilyen irányú mozgást nem lehet kimutatni (Ehrenberg – Rizzo – Jakubson, 2003). A számokból persze valószínűsíthető, hogy a bölcsészkarok rovására a kutatásigényesebb orvos- és műszaki karok kaptak több oktatót (bár a növekedés ott is inkább *soft*forrásokra épít, ezért a *budget*hagyományos részében nemigen jelenik meg). A magyar 90-es években hasonló mozgás nem látható. Az egyetemek a szakonként esetleg ugrásszerűen növekvő hallgatói létszámokat (amelyek természetesen a kutatástól távolibb területeken voltak a legintenzívebbek) is igen rugalmatlanul voltak csak képesek követni, s a kutatásintenzitás érvényesítéséről ezzel összefüggésben – néhány kivételtől eltekintve – szó sem lehetett.

Közvetítőintézmények

Az interjúk szinte mindegyikében kritikai szavak hangzanak el az innovációs közvetítőintézmények működéséről. Már másfél-két évtizede – külföldi mintákat másolva – a magyar technológia- és kutatáspolitikai kísérletezik ezek hazai kiépítésével, bevezetésével. Korábbi empirikus felméréseink szerint ezeket alig és a legsikeresebb innovációs folyamatoktól távolabb hasznosítják

csak. Az itt megkérdezett elit kutatás-*management*ezek nélkül sikeres, a különböző megoldások nem is igen kerültek számára hasznosítható alternatívaként elé, ahol mégis pontosabban tud róluk, általánosított véleménye ezekről igen rossz. Ugyanakkor azonban megfogalmaznak különböző olyan feladatokat – ezek száma legtöbbször véleménye szerint növekszik –, amelyeket a K+F szervezet környezetében kellene valakiknek – állami források felhasználásával vagy másképp – megoldaniuk. Szervezetileg ezek nyilvánvalóan beépíthetőek az innovációs közvetítő intézmények munkájába. A napirenden szereplő feladatok azonban, úgy tűnik, jelentős mértékben eltérnek azoktól, amelyekre másfél évtizede e szervezeteket eredetileg létrehozták.

A hálózatok és adatbázisok megjelenésével a műszaki tájékoztató munka érezhetően átalakult. A kutatási szektoron belül ezek számos részleme beépült a kutatásba vagy a tanácsadásba. Külön, „nyers” információs szolgáltatásként piaca igen szűk (persze, lehetséges, hogy nálunk, a nyilvánvaló retorika ellenére a hálózatok előtti időben is szűk volt). Egyre fontosabbá válik a különböző kutatási produktumokra, eredményekre vonatkozó szakirodalmi *output* ismeretek helyett az *input* tényezőkre vonatkozó tudás, tájékozottság. Ki foglalkozik még ilyen vagy komplementer projektekkel, hol és hogyan lehet forrásokhoz jutni, milyenek az adott pályázati forma vagy forrásosztó grémium aktuális divatos hívószavai, milyen versenytárral lenne most kívánatos összefogni, és mindezt a hazainál szélesebb porondon? S ha már megvan a projekt, hogyan lehetne azt a leghatékonyabban működtetni? A leg-sikeresebbek önmaguk kutatási vállalkozásának szervezői. De nekik is szükségük lehet a projektektől független, az integrációs vagy más nemzetközi forrás számára rutinszerűen nyilvántartásokat és elszámolásokat produkáló alvállalkozásokra. Egy egész más szín-

ten, elsősorban helyi hálózatokba kapcsolódásra, a náluk jelentkező és tudatosuló innovációs feladatok megoldására lenne szükség közvetítő kapacitás a kis- és középvállalkozásoknál. De ettől jelentős méretű belépést nagy európai programokba csak véletlenszerűen várhatunk. Félrevezető lehet – néhány tucatnyi esetet leszámítva – itt a kiépítendő vagy már létező hálózatokat „Európára járatni”. A közvetítő hálózatokra – most már a nemzetközi pályázatokhoz is – igazán a kutatói közép- és felső szinteken lenne szükség. Ahol valamilyen kapcsolat már létezik, vagy legalábbis személyi közvetítéssel megteremthetőek, de nincs erő a folyamatos jelenlétre a pályázati rendszerekben. A hálózatok számára ismeretlen hazai partnereket „vakon”, személyes kapcsolatok nélkül közvetíteni komoly nemzetközi projektekbe többnyire igen rossz határfokú vállalkozás. A tapasztalatok szerint a valós részvételhez a korábbi személyes kapcsolatok majdnem kikerülhetetlenek. De ha megvannak, a folyamatos papírmunka átvállalása valamilyen közvetítő struktúrákban igen lényeges közreműködés lenne. Az állami szerepvállalás leghatékonyabb és más állami K+F programok iránt is esetleg bizalmat gerjesztő formái minden bizonnyal e területeken és formákban jelentkeznek. A közvetítők átprogramozása, szervezeti feljavítása és országos rendszerbe szervezése minden bizonnyal az új törvény egyik meghatározó területe lehetne.

Nem mellőzhetőek azért a már létező, a nemzetközi mintáknak megfelelő egyetem (akadémia)-ipar közvetítő mechanizmusok sem. Ezek helye, súlya a jelenlegi magyar gazdaságszerkezetben azonban nehezen változtatható. A mai nyugat-európai kutatóhely-vállalati kapcsolatot a drámaian megnőtt közös tudományos cikktermelés jellemzi, ami jól szervesült kapcsolathálóról tanúskodik. Például Nagy-Britanniában a 80-as évek elejétől a 90-es évek végére a közös egye-

temi-ipari publikációk aránya a teljes ipari tudományos *output* egynegyedéről a felére nőtt – egészében meglehetősen nagy publikációs teljesítmény mellett. A legnagyobb együttműködési volument egyébként a legmagasabbra értékelt kutatási teljesítményű egyetemeken találjuk (Calvert –Patel, 2002). Adott iparszerkezet mellett nálunk most félrevezető lenne egy ehhez hasonló kapcsolati rendszer felépülését erőltetni.

Három kutatáspolitikai problémával (részben illúzióval) azonban itt szembe kellene néznünk:

a.) Kevésbé valószínű, hogy rövidebb távon változnának a nálunk működő nemzetközi nagyvállalatok eddigi attitűdjei a hazai kutatással kapcsolatban. Ebből következően kevésbé valószínűsíthető, hogy az eddigihez képest ugrásszerűen növekednének megrendeléseik az egyetemi-akadémiai intézményekben (egyébként, ha véletlenül mégiscsak ilyesvalamire sor kerülne, a legtöbb területen igen nagy zavar támadna azok átfogó rendszerének kiszérelésénél vagy akár csak nagyobb tömegű ilyen megrendelés kielégítésénél). A kapcsolatok igazán az oktatási programokon, különösen a már meglévő doktori és a felállítandó MA fokozatokon keresztül tarthatók fenn és tehetők intenzívebbekké. Ezeknek a nagyvállalatoknak alapjában jól képzett helyi szakemberekre és nem helyi, nehezen rendszerbe állítható kutatási ötletekre van szükségük. S ha a szakember előállításához kísérő beruházként valamilyen kutatásra is sor kerül – például a doktori iskolákban, akkor ennek egy része azért a partnerekkel megfinanszírozható lesz. Mindebből azonban az eddigiektől eltérő és a nemzetközi irodalomban is kevésbé leírt közvetítőmechanizmusok következnek.

b.) A KKV szektorban igen kicsi a technológiailag intenzív és potenciálisan nemzetközi, piacérett vállalkozások száma (korábbi felvételeink szerint – ha az 1-2 személyes

mikrovállalkozásokat kivesszük ebből a kategóriából, legfeljebb néhány száz ilyen vállalkozásról lehet országos szinten igazán szó). Ha számuk a közeljövőben megduplázódna, sem érné el valószínűleg az ezret. Ekkora szervezeti piacra pedig nem lehet nagyon specializált közvetítőszervezeti hálókat rátelepíteni. Ha figyelembe vesszük az ágazati és területi különbségeket, amelyek tovább fragmentálják a felhasználást, valószínűleg funkcionális szolgáltatási együtteseket lehetne leginkább itt működtetni (a falusi teleházak vagy a vidéki szolgáltatóközpontok távoli analógiájaként – de integráltan elérhető információs rendszerekkel). Ez alapötletként megjelenhetne a törvénytervezetben.

c.) A magyar közvetítőrendszer azonban segíthetne a hazai K+F bázis problémamegoldókénti, tanácsadói megjelenésében a kelet-európai „transzformációs” piacokon. A magyarországi rendszerváltás tapasztalatai – gazdaságiak, technológiaiak, társadalmiak – egy tulajdonképpen megszenvedett, de igen sikeres folyamatot követően, vagy akár még annak záró szakaszában is – érdeklődésre tarthatnak számot a környező, az átalakulási folyamatokban még korábbi szakaszoknál tartó balkáni, FÁK, de részterületeken akár közép-európai országokban is. Amelyekben vannak tudástraszfer mechanizmusok, segélyprogramok, amelyeket azonban a nyugati donorok működtetnek, s amelyek természetesen nem közvetítik azokat a befogadó számára kulturálisan érthető, közeli, megszenvedett tapasztalatokat, amelyekre tőlünk vagy más „visegrádi” országokból az ottani közigazgatás, de nem ritkán a versenyszféra is vevő lenne. S tudjuk, hogy az így létrejövő kapcsolatok a következő években felértékelődnek. Ha itt azonban nem jelennek meg magyar források – és talán közvetítőszervezetek – a meglévő kinti mechanizmusok mintájára, nagyobb volumenben ez az érdeklődés aligha realizá-

lódhat. A sikeres „visegrádi modell” még egy rövid ideig hazai exporttermék, és jövőbeli, innen kiinduló közvetítői versenypozíciókat erősíthet. Ha azonban most nem lépünk, legtermészetesebb közvetlen környékbeli kapcsolódási pontjainkról is kiszoríthatnak bennünket a nyugat-európai tudástranszfer mechanizmusok, intézmények.

Regionális összefüggések

Az utolsó tizenöt év nemzetközi kutatáspolitikai irodalmának egyik nagy slágere a regionális innovációs rendszerek, pontosabban az innovációs folyamatok regionális környezetének kérdése. E vonatkozásban az innovációs törvény is felvethetné az állam regionális szerepvállalásának kérdéseit. Az EU-támogatások regionális terítését 2006-ig még mindenképpen Budapest végzi. Lehet, hogy az EU továbbiakban is egyetlen régióként kezeli Magyarországot, de ha mégsem, az integrációs innovációs forrásokat mégiscsak valamilyen regionális szinten kellene megszerezni. Az erre alkalmas struktúrák maguktól – az egyébként is, önmagukkal is bizonytalan új regionális szinteken – nem épülnek ki. Azokat az országos műszaki politika – akár mekkora is lesz vagy lenne a helyiek nyitottsága ezen a területen – a következő 3-4 évben csak igen nagy erőfeszítéssel hozhatja létre, építheti ki. Tekintettel a feladat nagyságára és a központi műszaki politika számára valószínűsíthetően rendelkezésre álló szervezeti és intellektuális forrásokra, ez a profil az új struktúrák egyik kiemelt munkaterületévé válhatna. Feltehetően itt az állami K+F politika szintjén két feladat rajzolódik elsősorban ki:

a.) Valamilyen innovációs *cluster* felépítése mint kiemelt program: a hagyományos ipari zónákban ez lehet Székesfehérvárott vagy Győrött, esetleg egy biológiai-agrár-clusterben, mondjuk a Dél-Alföldön. Egy ilyen program a helyi és kapcsolódó nemzetközi források mozgósítása mellett igen átfogó, elsősorban nem forrásbiztosításra összpontosító, hanem igen komplex állami jelenlétet illetve a projekt erőteljes alakítását is feltételezné.

b.) A Budapest és agglomerációja kutatási rendszerének (az ország egyetlen nemzetközi mértékkel is jelentős kutatási potenciáljának) regionális kezelése. Egy ilyen program részét képezhetné Budapest regionális központtá növelési komplex programjának is. A program kétségtelen attraktivitását és aktualitását azonban csökkenti, hogy ahhoz a budapesti városvezetés és a kutatóközösség maximális részvétele is szükséges lenne. A retorikán kívül a városvezetést azonban ez a probléma egyfelől komolyabban nem érdekli; a megkérdéztet, s mintegy 70 %ban a budapesti térségben működő kutatási elitnek pedig ez a helyzet annyira természetes, hogy magát egyszerűen nem tekinti valamilyen régió részének, s így regionális politikai környezetben sem igen tudja magát elképzelni. Pedig egy Budapesti Tudástermelő Térség nagyszabású felépítése (pontosabban abba való beillesztése) és nemzetközi forgalmazása a következő évek innovációs politikájának egyik központi eleme lehetne.

Kulcsszavak: kutatáspolitikai, K+F rendszer, európai projektek, vezetői interjúk

IRODALOM

Binswanger, Hans P. – Ruttan, Vernon W. (1978): *Induced Innovation: Technology, Institutions, and Development*. John Hopkins Univ. Press, Baltimore
 Calvert, Jane – Patel, Pari (2002): *University: Industry Research Collaborations in the UK*. SPRU, September 2002, Brighton

Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching (2001): *The Carnegie Classification of Institutions of Higher Education: 2000 Ed.* Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, Princeton
 Ehrenberg, Ronald G. (2003): *Studying Ourselves: The Academic Labor Market*. *Journal of Labor Economics*. 21, 4, 267-289.

- Ehrenberg, Ronald – Rizzo, J. Michael – Jakobson, H. George (2003): Who Bears the Growing Cost of Science at Universities? National Bureau of Economic Research, Working Paper No. W9627. April 2003. Cambridge, MA
- Hicks, John (1932): The Theory of Wages. London, Macmillan, 1932
- Jaffe, Adam B. – Newell, Richard G. – Stavins, Robert N. (2003): Technology Policy for Energy and the Environment. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, Innovation Policy and the Economy Meeting, April 15, 2003
- Nelson, Richard – Winter, Sidney (1982): An Evolutionary Theory of Economic Change. Harvard University Press, Cambridge, MA
- Poltermann, Andreas – Kahler, Andreas (2002): „UniRegio Berlin-Brandenburg“. Perspektiven einer Wissenschaftsregion. Heinrich-Boll Stiftung, Berlin (www.hochschuldebatten.de)
- Thursby, Jerry G. – Thursby, Marie C. (2000): Who is Selling the Ivory Tower? Sources of Growth in University Licensing? National Bureau of Economic Research, Working Paper No. W7718. May 2000, Cambridge, MA
-

A SZAKNYELVEKRŐL

A Magyar Szakírók Szövetsége *A szaknyelvek helyzete 2003-ban, a legsürgősebb teendők* címmel rendezte első nagygyűlését a Magyar Tudományos Akadémián 2003. április 5-én. A Nagygyűlés célja, a címből adódóan, az volt, hogy – a teljesség igénye nélkül – felmérést végezzünk a szaknyelvek mai helyzetéről, szakavatottaktól kapjunk tájékoztatást a szaknyelvekről általában és az egyes szaknyelvek gondjairól külön-külön is. A rangos előadók igényes előadásai részletekben is elemezték a szaknyelvek nehézségeit és a teendőket. Ez olyan hatalmas tudásanyag, amelyet összefoglalni még érintőlegesen sem lehet. Nagy öröm, hogy az előadásokat teljes terjedelemben megjelenteti a *Magyar Nyelvőr*.

Bősze Péter

a Magyar Szakírók Szövetségének főtítkára, a nagygyűlés szervezője

SZELÉNYI IVÁNT DÍSZDOKTORÁVÁ AVATTA AZ ERLANGEN-NÜRNBERGI FRIEDRICH-ALEXANDER EGYETEM

A díszdoktorrá avatásra 2003. június 18-án került sor. A laudációt a magyar származású Dr. Henrik Kreutz professzor, nürnbergi szociológus tanszékvezető mondta. Az ünnepi előadást Szelényi Iván, a UCLA emeritált és a Yale Egyetem aktív professzora *Változatok a poszt-kommunista kapitalizmusra és az általa létrehozott szegénység specifikus formái* címen tartotta meg. Augusztus 4-én szűk baráti körben idehaza is köszöntöttük Ivánt. Szociológiai teljesítményének „utó-laudációkénti” elemzését a hálás tanítványok nevében Szalai Erzsébet, a régi kollegák részéről Lőcsei Pál, Losonczy Ágnes, Nemes Ferenc, Rozgonyi Tamás, Kárpáti Zoltán és mások üdvözlétének átadásával Varga Károly tartotta. Az avatás indokai illetve a laudációk témái magukban foglalták Szelényi Ivánnak a kelet- és közép-európai rendszer-változás mint társadalomtörténetileg új jelenség szociológiatudományi feldolgozásának eredetiségét, illetve a „neo-klasszikus szociológiának” elnevezett iskola megalapításának a nemzetközi szociológia „fő árama” alakításában betöltött szerepét. (V. K.)
